

The Role of the MEMAC in Protecting the Marine Environment of the Persian Gulf

Fateme Arjmand^{1*}, Ali Mashdi²

¹ A Master of Laws (LL.M.) candidate in Public International Law, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran.

² Associate Professor, Department of Public and International Law, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 2024/12/14

Revised: 2025/01/15

Accepted: 2025/01/4

Keywords:

Marine pollution

MEMAC

Persian Gulf

Marine environment

Emergencies

*Corresponding author:

✉fatemearjmand.1377@gmail.com

Doi: 10.52547/joc.15.59.2

ORID: 0009-0007-2652-7707

ABSTRACT

Background and Theoretical Foundations: Persian Gulf marine pollution has been a longstanding regional and global challenge. Given the region's economic and environmental sensitivity, any emergency poses a significant threat to its ecosystem. Oil spills, in particular, have caused irreparable damage to marine environments and coastlines. In response to marine emergencies and oil spills, international maritime law has established specific frameworks for environmental protection and crisis management. Regional organizations have also played a significant role in protecting the Persian Gulf environment. One key regional institution in combating oil and other harmful substances in the Persian Gulf is the Regional Cooperation Council for Combating Marine Pollution (MEMAC). As part of international and regional cooperation, the MEMAC plays a crucial role in facilitating coordination among member states. Through the establishment of rapid response and information systems, the MEMAC has increased the region's preparedness for environmental crises. However, challenges remain. These include the continued occurrence of oil spills and the failure to fully implement international commitments. The lack of adequate financial and technological resources further hinders the region's ability to manage environmental crises. The overall objective of this research is to protect the Persian Gulf environment in emergency pollution situations. Through international cooperation and sustained efforts, it is possible to prevent such incidents and mitigate their harmful effects. This article examines the role of the regional MEMAC institution in addressing marine emergencies in the Persian Gulf using a library-based approach and a review of regional conventions. The article further explores the role of the MEMAC and provides recommendations for protecting the Persian Gulf environment during emergencies.

Methodology: This research is conducted using a descriptive-analytical approach. By examining the role of the RCCP institution in emergencies, this study is based on library research and references to documents and records. Based on the library research method, after source analysis and data collection, notes will be taken using the relevant fiches and forms, and finally presented.

Findings: Given that the countries of the region have established international and regional institutions, such as MEMAC, to protect the sensitive marine environment and mitigate the adverse impacts of marine emergencies in the Persian Gulf, it is surprising that this institution, despite its legal and operational framework, has fallen short in significantly reducing oil and other environmental pollution in the region. Although Samieh Aghaeipoor's article examines the role of the Regional Organization for the Protection of the Marine Environment and the Mutual Emergency Assistance Center at Sea, it primarily focuses on MEMAC's position. Similarly, Dr. Jamshid Momtaz's book, *Iran and International Law*, offers only brief mentions of MEMAC. This analysis, drawing upon previous research, reveals a gap in the literature. While numerous studies have explored the roles of regional marine environmental protection organizations, there is a dearth of in-depth, comprehensive assessments of MEMAC's performance in addressing marine pollution.

Conclusion: Since marine emergencies involve incidents that lead to severe pollution or an immediate threat of pollution to the marine environment, governments, while having extraordinary powers to deal with the crisis, are obliged to respect their international obligations in the field of human rights and environmental protection. The Regional Cooperation for Combating Pollution (MEMAC), as one of the key regional institutions for combating oil pollution and other harmful substances in the Persian Gulf, plays a crucial role. By facilitating cooperation among member countries and establishing information and coordination systems, this center has been able to improve the region's ability to respond to environmental crises. However, challenges such as the complete failure of MEMAC and related organizations to protect the marine environment in the region still exist. To address these challenges more effectively, there is a need to strengthen regional cooperation and more rigorously enforce international obligations.

NUMBER OF TABLES

0

NUMBER OF FIGURES

0

NUMBER OF REFERENCES

23

مقاله پژوهشی

نقش نهاد میمک در حفاظت از محیط زیست دریایی خلیج فارس

فاطمه ارجمند^{۱*}، علی مشهدی^۲^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین الملل عمومی، حقوق بین الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.^۲ دانشیار، گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

اطلاعات مقاله

چکیده

پیشینه و مبانی نظری پژوهش: آلودگی دریایی خلیج فارس از دیرباز تا کنون از مسائلی چالش برانگیز منطقه‌ای و جهانی بوده است. از آن جهت که این منطقه به‌عنوان یک منطقه حساس از نظر اقتصادی و محیط زیستی شناخته می‌شود؛ بنابراین هرگونه تهدیدی که در مواقع اضطراری رخ می‌دهد اکوسیستم این منطقه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یکی از برجسته‌ترین دلایل آلودگی خلیج فارس، وقوع حوادث اضطراری همچون نشت نفت است که خسارات جبران‌ناپذیری به محیط زیست دریایی و سواحل وارد می‌کند. در مواجهه با وضعیت‌های اضطراری دریایی و آلودگی‌های نفتی، حقوق بین‌الملل دریایی چارچوب‌های ویژه‌ای را برای حفاظت از محیط زیست و مقابله با بحران‌های محیط زیستی وضع کرده است همچنین وجود سازمان‌های منطقه‌ای نقش تأثیرگذاری بر حفاظت از محیط زیست خلیج فارس داشته است. یکی از نهادهای کلیدی منطقه‌ای در مقابله با آلودگی‌های نفتی و دیگر مواد مضر در خلیج فارس، مرکز کمک‌های متقابل در موارد اضطراری در دریا (میمک) است. این مرکز به‌عنوان بخشی از همکاری‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، نقش مهمی در تسهیل هماهنگی بین کشورهای عضو ایفا می‌کند. میمک از طریق ایجاد سیستم‌های اطلاع‌رسانی و واکنش سریع، توانسته است سطح آمادگی کشورهای منطقه برای مقابله با بحران‌های محیط زیستی را افزایش دهد. با این حال، چالش‌هایی همچنان باقی است. از جمله این چالش‌ها می‌توان به عدم موفقیت کامل در جلوگیری از بروز آلودگی‌های نفتی و ناتوانی در اجرای قطعانه تعهدات بین‌المللی اشاره کرد. عدم وجود منابع مالی و تکنولوژیکی کافی نیز از دیگر عواملی است که توانایی کشورهای منطقه را در مدیریت بحران‌های محیط زیستی کاهش می‌دهد. اهداف پژوهش زیر در مجموع، حفاظت از محیط زیست خلیج فارس در وضعیت‌های اضطراری آلودگی می‌باشد. و با همکاری بین‌المللی و تلاش‌های مستمر، می‌توان از وقوع این حوادث جلوگیری کرده و اثرات مخرب آن‌ها را کاهش داد. ضرورت مقاله حاضر نقش نهاد منطقه‌ای میمک جهت مقابله با وضعیت‌های اضطراری دریایی خلیج فارس را شرح می‌دهد و به روش کتابخانه‌ای و با بررسی کنوانسیون‌های منطقه‌ای مرور نموده است. در ادامه به نقش نهاد میمک و پیشنهادهای جهت حفاظت از محیط زیست خلیج فارس در مواقع اضطراری پرداخته می‌شود.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۲۴

تاریخ بازبینی: ۱۴۰۳/۱۰/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵

واژگان کلیدی:

آلودگی دریایی

نهاد میمک

خلیج فارس

محیط زیست دریایی

وضعیت‌های اضطراری

*نویسنده مسئول

✉fatemearjmand.1377@gmail.com

روش شناسایی: شیوه نگارش این پژوهش توصیفی تحلیلی انجام می‌شود. بدین صورت که بررسی نقش نهاد میمک در مواقع اضطراری از نوع مطالعات کتابخانه‌ای و رجوع به اسناد و مدارک است. و بر اساس روش تحقیق کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری اطلاعات بعد از مآخذشناسی و گردآوری منابع، از فیش و فرم‌های مربوط به نکته‌برداری استفاده خواهد شد و در نهایت ارائه خواهد شد.

یافته‌ها: از آنجاکه کشورهای منطقه در راستای حفظ محیط زیست حساس و کاهش تأثیرات زیان‌بار وضعیت‌های اضطراری دریایی خلیج فارس، به ایجاد نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای از جمله نهاد میمک پرداختند هرچند این نهاد با ایجاد یک چارچوب حقوقی و کارآمد روی کار آمده است تا در مواقع اضطراری سهم بسزایی در کاهش آلودگی‌های دریایی داشته باشد؛ اما نتوانسته است نقش مؤثری در کاهش اثرات زیان‌بار آلودگی‌های نفتی و سایر آلودگی‌های زیست‌محیطی در این منطقه حساس ایفا کند. سمیه اقایی پور در مقاله بررسی نقش سازمان منطقه‌ای حفاظت از محیط زیست دریایی و مرکز کمک‌های متقابل در موارد اضطراری در دریا، به جایگاه نهاد میمک به طور جامع بسنده کرده است. همچنین آقای دکتر جمشید ممتاز در کتاب ایران و حقوق بین‌الملل اشارات کوتاهی به نهاد میمک کرده است. تحلیل حاضر با ارجاع به پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات متعددی به بررسی نقش سازمان‌های منطقه‌ای حفاظت از محیط زیست دریایی پرداخته‌اند، اما کمتر به بررسی عمیق و جامع عملکرد میمک در مقابله با آلودگی‌های دریایی پرداخته شده است.

نتیجه‌گیری: از آنجایی که وضعیت اضطراری دریایی شامل حوادثی است که منجر به آلودگی شدید یا خطر فوری آلودگی محیط زیست دریایی می‌شود. دولت‌ها در این شرایط، ضمن برخورداری از اختیارات فوق‌العاده برای مقابله با بحران، موظف به رعایت تعهدات بین‌المللی خود در زمینه حقوق بشر و حفاظت از محیط زیست هستند. مرکز کمک‌های متقابل در موارد اضطراری در دریا (میمک) به‌عنوان یکی از نهادهای کلیدی منطقه‌ای برای مقابله با آلودگی‌های نفتی و سایر مواد مضر در خلیج فارس نقش مهمی ایفا می‌کند. این مرکز با تسهیل همکاری‌های بین‌المللی و عضو و ایجاد سیستم‌های اطلاع‌رسانی و هماهنگی، توانسته است به بهبود توانایی منطقه در مقابله با بحران‌های محیط زیستی کمک کند. با این حال، چالش‌هایی نظیر عدم موفقیت کامل میمک و سازمان‌های مرتبط در حفاظت از محیط زیست دریایی منطقه همچنان وجود دارد. برای مقابله مؤثرتر با این چالش‌ها، نیاز به تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و اجرای قطعانه تعهدات بین‌المللی وجود دارد.

مقدمه

تحقیقات نشان می‌دهند که در سال ۱۹۹۱، هم‌زمان با عقب‌نشینی نیروهای عراقی از کویت، حدود ۱۰ میلیون بشکه نفت به آب‌های خلیج فارس سرازیر شد. همچنین این منطقه در جنگ‌های اول و دوم خلیج فارس شاهد نشت‌های نفتی گسترده‌ای بوده است. در جنگ دوم خلیج فارس، گزارش‌ها نشان می‌دهند که حدود ۹ میلیون بشکه نفت در ۲۲ حادثه نشت مختلف به آب‌های منطقه وارد شده است [۵]. علاوه بر این، گزارش محققان حاکی از این است که بیش از ۷۰ کشتی در طول جنگ غرق شده‌اند، و این کشتی‌ها که هنوز در بستر خلیج فارس قرار دارند، همچنان اثرات منفی زیست‌محیطی به همراه دارند [۶].

بنابراین، یکی از اقدامات منطقه‌ای ایجاد پروتکل‌هایی نظیر برنامه اقدام کویت شد. برنامه اقدام کویت، چارچوبی برای توسعه آگاهانه محیط زیستی منطقه فراهم کرد. هدف اولیه این برنامه ارزیابی میزان آلودگی نفت در منطقه بود. همچنین شامل مطالعات پایه درباره فعالیت‌های نفتی، اقیانوس‌شناسی در مناطق حمل‌ونقل نفت و تحقیقات درباره اثرات نفت به‌عنوان آلاینده بود. همچنین از برنامه‌های همکاری گسترده‌ای؛ مانند برنامه‌های اضطراری برای حوادث نفتی و ثبت سوابق مرتبط با آن پشتیبانی می‌کند [۷]. این پروتکل در مواد ۱۰، ۸، ۳ و ۱۲ به ترتیب به موضوعات همکاری، ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی، کمک‌های علمی و فنی و تبادل اطلاعات می‌پردازد [۸].

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای کویت تأسیس مرکز کمک‌های متقابل در موارد اضطراری دریایی میمک^۱ بود. این مرکز، تأسیس شده در سال ۱۹۸۳ در بحرین، نقش مهمی در هماهنگی تلاش‌ها بین دولت‌ها برای مقابله با آلودگی نفتی ایفا می‌کند و همکاری‌های آموزشی، فناوری و تبادل اطلاعات را تسهیل می‌کند. میمک همچنین به کشورهای عضو اجازه می‌دهد تا معاهدات منطقه‌ای برای جلوگیری از حرکات فرامرزی آلودگی توسعه دهند و بر آلودگی‌های محلی که چندین کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نظارت می‌کند [۹]. این نهادها با هدف ایجاد یک چارچوب قانونی و همکاری‌های منطقه‌ای، به کاهش و مدیریت آلودگی‌های دریایی و بهبود آمادگی کشورهای ساحلی در برابر حوادث محیط‌زیستی کمک می‌کنند. میمک به‌عنوان یک مرکز هماهنگی بین‌المللی، نقش بسزایی در تسهیل همکاری‌های منطقه‌ای برای مقابله با آلودگی‌های نفتی و دیگر مواد مضر دارد. این نهاد به کشورهای عضو این امکان را می‌دهد تا معاهدات منطقه‌ای برای جلوگیری از حرکات فرامرزی آلودگی توسعه دهند و به بررسی و نظارت بر آلودگی‌های محلی بپردازند [۱۰].

ضرورت پژوهش حاضر این منظر است که حفاظت از محیط‌زیست دریایی در خلیج فارس به دلیل آلودگی‌های نفتی و سایر آلاینده‌ها ضروری است. انجام تحقیقات جامع درباره وضعیت آلودگی، تأثیرات زیست‌محیطی، و

حفاظت از محیط‌زیست دریایی از آغاز قرن بیستم به یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های بشری تبدیل شده است. آلودگی دریایی مشکلی جهانی است که تمامی کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، چراکه این نوع آلودگی مرز نمی‌شناسد. آلودگی در یک کشور می‌تواند به شکل مستقیم بر تنوع زیستی کشورهای دیگر اثر منفی بگذارد. با افزایش فعالیت‌های انسانی نظیر اکتشافات فراساحلی و خشکی، تأثیرات مخرب آلودگی بر منابع دریایی مشترک نیز بیشتر شده است. پیشگیری از آلودگی دریایی همواره یکی از موضوعات مهم در قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی بوده است. جامعه جهانی به‌خوبی درک کرده که سطح کنونی آلودگی نیازمند تلاش‌های هماهنگ و جهانی است تا بتوان به نتایج مثبت دست‌یافت. نگرانی‌هایی نیز وجود دارد که اگر سطوح فعلی آلودگی کنترل نشود، ممکن است زمین در آینده‌ای نزدیک به محیطی غیرقابل سکونت تبدیل شود. در موارد وقوع آلودگی، کشورها با استناد به کنوانسیون‌ها و قوانین بین‌المللی، مسئولیت‌ها را تعیین کرده و اقدامات پیشگیرانه را اجرا می‌کنند [۱]. از آن جهت که خلیج فارس به‌عنوان یکی از آلوده‌ترین مناطق آبی جهان از نظر آلودگی نفتی شناخته می‌شود. عواملی مانند تأسیسات فراساحلی، پایانه‌های بارگیری نفتکش‌ها و حجم بالای حمل‌ونقل نفت در این منطقه از دلایل اصلی آلودگی نفتی مزمین به شمار می‌روند. همچنین، عملیات کشتی‌ها نقش زیادی در تشدید این آلودگی دارند. افزون بر این، حوادث اضطراری دریایی نظیر برخورد، به گل نشستن و سایر رخدادهای مرتبط با نفتکش‌ها، فوران‌های نفتی ناشی از فعالیت‌های حفاری و تولید، و همچنین شکست تأسیسات صنعتی، تهدیدات جدی برای محیط زیست دریایی منطقه به شمار می‌آیند. گزارش‌های مربوط به نشت نفت نشان می‌دهند که ۳۰ درصد از نشت‌های نفتی بیش از ده میلیون گالن در سطح جهان به خلیج فارس مربوط می‌شود [۲]. لازم به ذکر است، تنگ بودن دهانه خلیجی است که به سمت دریای عمان و اقیانوس هند باز می‌شود سبب شده است هر آلودگی که وارد آب‌های خلیج فارس شود، مدت‌زمان زیادی در آن باقی بماند و به سختی از این منطقه خارج شود.

علاوه بر این، گرمای شدید هوا در بیشتر طول سال باعث تبخیر سریع آب‌های خلیج فارس می‌شود. این تبخیر شدید، باعث می‌شود حجم آب ورودی به خلیج فارس کاهش پیدا کند و در نتیجه، آلودگی‌ها بیشتر در این منطقه متمرکز شوند. از طرفی، رودخانه‌های بزرگی که به خلیج فارس می‌ریزند، آب زیادی را وارد این دریا نمی‌کنند. همین موضوع، آسیب‌پذیری خلیج فارس را در برابر آلودگی بیشتر می‌کند [۳]. مضاف بر این خلیج فارس محل استقرار بسیاری از تأسیسات نفتی بوده و دارای یکی از بالاترین حجم‌های تردد نفتکش‌ها در جهان است [۴].

^۱ MEMAC

تعیین استانداردهای محیط زیست و به حداقل رساندن ریسک آلودگی تصادفی آب می باشد. فصل پنجم از کنوانسیون بین‌المللی ایمنی جان افراد در دریا کشورهای عضو را موظف کرده است تدابیر لازم جهت دریافت پیام اضطرار و همچنین نجات افراد مضطر نموده است. در کنوانسیون بین‌المللی در مورد آمدگی برای آلودگی نفتی مصوب ۱۹۹۰، پاسخگویی و همکاری مصوب متقابل یاهرچند به طور واضح به نقش کشورها در مواقع اضطراری نپرداخته است اما این کنوانسیون فرماندهان کشتی یا سایر افراد مسئول کشتی را موظف به گزارش جهت هرگونه اتفاق در کشتی یا ریزش نفت یا حتی احتمال آن دانسته که از موارد اضطراری آلودگی شناخته می شود [۱۳]. قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌ها قابل کشتی رانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی ۲۰۱۰ مجموعه اقدامات حفاظتی و پیشگیرانه باید توسط مقامات مسئول و اپراتورهای کشتی‌ها صورت پذیرد این اقدامات شامل موارد از قبیل بیمه در برابر آسیب به محیط زیست، اطلاع رسانی فوری آلودگی نفتی به سازمان محیط زیست می باشد [۱۴]. کنوانسیون جلوگیری از تصادم دریا مصوب ۱۹۹۸ در ماده ۷ و ۸ خود مجموعه اقدامات از قبیل اطلاع رسانی جهت جلوگیری از تصادم‌های کشتی‌ها که یکی از مولفه‌های اصلی وضعیت‌های اضطراری بشمار می آید را جهت پیشگیری از وضعیت اضطرار به خود اختصاص داده است [۱۵].

۲-۲. وضعیت‌های اضطراری در اسناد خلیج فارس

باتوجه به اینکه خلیج فارس به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گذرگاه‌های آبی جهان شناخته می‌شود دارای یک اکوسیستم بسته دریایی است و این منطقه مدل یگانه‌ای از یک منطقه ژئوپلیتیک است. با توجه به نقش حیاتی خلیج فارس در تأمین نفت و گاز، حدود ۷۹٫۵ درصد از آلودگی‌های آن ناشی از فعالیت‌های مرتبط با نفت است. همچنین حدود ۴ درصد ناشی از اکتشافات نفتی و میزانی نیز به آلاینده‌های ناشی از تردد کشتی‌ها است باعث شده است که این پهنه آبی به‌عنوان آلوده‌ترین منطقه آبی جهان شناخته شود. بنابراین وضعیت‌های اضطراری دریایی شامل طیف متنوعی می‌شوند که عبارت‌اند از تخلیه پسماندها، تصادم کشتی‌ها، آلودگی ناشی از مخاصمات دریایی از این‌رو در کنوانسیون‌های منطقه‌ای به وضعیت‌های اضطراری پرداخته شده است، از جمله:

۱-۲-۲. کنوانسیون منطقه‌ای کویت

تعدادی از کشورها از جمله ایران، عربستان، کویت، بحرین، عمان در جهت حفاظت از محیط‌زیست دریایی خلیج فارس و حفظ آن از آلودگی ناشی را با نام کنوانسیون منطقه‌ای کویت در سال ۱۹۷۸ تشکیل دادند. هدف این کنوانسیون حفظ این گذرگاه آبی جهان از آلودگی با تأکید بر وضعیت استراتژیکی این منطقه در جهت حفاظت از محیط‌زیست خلیج فارس است، که این کنوانسیون مهم‌ترین سند منطقه‌ای در جهت مذکور می‌باشد.

حوادث گذشته می‌تواند به پیشگیری از مشکلات آینده و توسعه همکاری‌های منطقه‌ای کمک کند. همچنین، افزایش آگاهی عمومی و پیشنهاد راهکارهای مدیریتی مؤثر، به حفظ منابع دریایی و بهبود کیفیت زندگی ساکنان این منطقه منجر خواهد شد.

نوآوری این پژوهش در شناسایی و تحلیل جامع وضعیت آلودگی‌های دریایی خلیج فارس و ارائه راهکارهای مدیریتی مؤثر برای پیشگیری از بحران‌های زیست‌محیطی است. همچنین، تأکید بر همکاری‌های منطقه‌ای و افزایش آگاهی عمومی به عنوان ابزارهای کلیدی در حفاظت از محیط‌زیست دریایی مطرح می‌شود.

هدف این پژوهش شناسایی و تحلیل وضعیت آلودگی‌های دریایی خلیج فارس و ارائه راهکارهای مدیریتی مؤثر برای پیشگیری از بحران‌های زیست‌محیطی است. همچنین، افزایش آگاهی عمومی و ترویج همکاری‌های منطقه‌ای به عنوان ابزارهای کلیدی در حفاظت از محیط‌زیست دریایی مدنظر قرار دارد.

در این نوشتار خواهیم کوشید با کاربست توصیفی - تحلیلی و تکیه بر منابع کتابخانه‌ای به ارزیابی نقش میمک در مقابله با وضعیت‌های اضطراری دریایی در خلیج فارس پرداخته و تأثیرات آن بر حفاظت از محیط‌زیست منطقه پرداخته شود، در این مقاله به این سوال پاسخ خواهیم داد که آیا نهاد میمک عملاً نقش مؤثری بر کاهش آلودگی در مواقع اضطراری در خلیج فارس را داشته است یا خیر؟

بررسی ادبیات پژوهش

۱-۲-۱. وضعیت‌های اضطراری در اسناد بین‌المللی دریایی

باتوجه به آنکه قوانین بین‌المللی نقش مهمی در استفاده بهینه و منطقی همچنین حفاظت از آلودگی‌های دریایی دارند، امروزه قوانین بین‌المللی محیط زیستی و به طور ویژه معاهدات منطقه‌ای و بین‌المللی به گسترش این قوانین بازدارنده دامن زده‌اند [۱۱].

بنا بر بندهای ۱ و ۲ ماده ۱۱ کنوانسیون حفاظت و توسعه محیط زیست دریایی منطقه کارائیب ۱۹۸۳ مجموعه تدابیر جهت واکنش به وضعیت‌های اضطراری به صورت فردی یا جمعی برای کنترل، کاهش امحای آلودگی با تهدید آلودگی نگاشته شده است. همچنین دولت‌ها را موظف به اطلاع رسانی در مورد خطرات قریب الوقوع یا مناطق آلوده شده دانسته است [۱۲].

ماده ۱۳ حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر همکاری ۲۰۰۳ دولتها با کلیه اقدامات مناسب برای حفاظت از محیط زیست دریایی در پی موارد اضطراری را خواستار است. در کنوانسیون هلسینکی مصوب ۱۹۶۶ یکی از تکالیفی که برعهده کشورها جهت پیشگیری از شرایط اضطراری گماشته شده است انجام ارزیابی‌های زیست محیطی برای تهیه برنامه‌های اضطراری،

محسوب می‌گردد. دولت‌های متعاقد برای مقابله با موارد اضطراری آلودگی باید در تمامی سطوح ملی و منطقه ای تمام توان خود را بکار گیرند تا بتوانند به طور جامع و کامل با آلودگی در مواقع اضطراری مقابله نمایند [۱۶]. نهاد فوق مطابق بند اول ماده سه نهاد میمک دارای رکنی با نام مرکز کمک‌های متقابل موارد اضطراری در دریا میباشد که این مرکز مطابق بند سوم ماده ۳ دارای وظایفی میباشد. دول متعاقد به نوبه خود وظیفه دارند مرکز را در جهت جمع آوری همچنین تبادل و توزیع اطلاعات مرتبط با موضوعاتی که در پروتکل مندرج گشته یاری دهند. بدین جهت تمامی کشورهای عضو، اطلاعات مرتبط با مجموعه روش‌های مقابله با شرایط و موارد اضطراری، همچنین تحقیقات مربوط با زمینه‌های مذکور و نتایج نهایی در اختیار دول متعاقد قرار می‌دهند. مضاف بر این در صورت وقوع شرایط اضطراری، دولت‌ها درگیر مسئله اضطراری به سرعت واقعه را به اطلاع مرکز می‌رسانند. ضمناً از جمله وظایف مرکز نهاد میمک حفظ و ایجاد یک سیستم مخابراتی و اطلاعاتی قوی و متناسب با نیاز دول متعاقد خواهد بود [۱۷].

همچنین نهاد میمک داری رکنی به اسم شورا می‌باشد که در ماده ۱۳ پروتکل به آن اشاره گردیده است. مطابق بند الف ماده مزبور شورا وظیفه دارد فعالیت‌های مرکز را مورد بررسی قرار دهد. همچنین در مطابق بند ب ماده ۱۳ شورا د باره حدود و میزان وظایف تصمیم‌گیری می‌نماید. نهاد میمک دارای بخشی با نام دبیرخانه موقت یا کنفرانس به جهت نیل به هدف‌های نهاد فوق جلسات سالانه‌ای مرکب از نمایندگان تام‌الاختیار دولت‌های منطقه تشکیل می‌دهند و حتی در صورت لزوم قسمتی را به گروه‌های کار متشکل از کارشناسان منطقه به جهت بررسی پیشرفت‌های حاصل در اجرای توصیه‌نامه‌ها اختصاص داده اند. بخش دیگر نهاد میمک به ترتیبات مالی با نام صندوق امانی منطقه‌ای که با سهمیه‌های معین اختصاص دارند [۱۰].

۲-۳. وظایف نهاد میمک

پرتکل میمک بر شرایط اضطراری و شناساندن وظیفه ی دولت‌های عضو تاکید مینماید. این پرتکل شامل یک مقدمه و ۱۳ ماده است که دقیقاً مرتبط با ماده ۹ عهدنامه کویت بوده است. این چنین که نحوه اجرای تعهدات ناشی از ماده ۹ را بیان می‌کنید. که اساساً اقدامات دولت‌های متعاقد غالباً در چارچوبی مرکزی با نام مرکز کمک‌های متقابل در صورت موارد اضطراری در دریا انجام میگردد. این مرکز مطابق مواد ۳ و ۱۱ این پروتکل تاسیس گردیده است. با نگرشی اجمالی بر مواد پروتکل مزبور میتوان چنین استنباط کرد که تعهدات محکم و تضمین شده ای در ارتباط با موضوع ماده ۹ در آن درج نگردیده است و صرفاً از دول متعاقد چنین درخواستی شده است که در زمینه‌های مختلف جهت مقابله با آلودگی ناشی از نفت و سایر مواد مضره در شرایط اضطراری به طوری انفرادی یا دسته جمعی با مرکزی که به موجب پروتکل فوق تشکیل گردیده است همکاری نماید. بیشتر مقررات این پروتکل مرتبط با چگونگی نحوه اطلاع رسانی به مرکز مربوطه یا کشوری میباشد که ممکن است از آن آلودگی زیان بیشتری محتمل شود. مضاف بر این از آنجایی که پروتکل مربوطه بیشتر به یک تفاهم

همچنین محور اصلی نشست هشت کشور تبادل اطلاعات در مورد کشنده سرخ بود [۱۶]. بعدها به سبب همین کنوانسیون مطابق با ماده ۳ کنوانسیون کویت مرکز همکاری متقابل در مواقع اضطراری در دریا نهادی تحت عنوان میمک تشکیل شد.

۲-۲. پروتکل مربوط به همکاری منطقه‌ای در مبارزه با آلودگی نفتی و سایر مواد مضر در موارد اضطراری، ۱۹۷۸

باتوجه به اینکه پروتکل مذکور از الحاقات کنوانسیون کویت است که در ۲۴ آوریل ۱۹۷۸ امضا شد و در ۱ ژوئیه ۱۹۷۹ لازم الاجرا شد. هر دولت متعاقد موظف است مرجع ذی صلاح در جهت انجام وظایف و تعهدات مطابق پروتکل تعیین نمایند. همچنین ارائه اقدامات پیشگیرانه و واکنشی مدیریت مشارکتی و موثر در شرایط اضطراری دریایی ناشی از نفت و سایر مواد خطرناک. وضعیت اضطراری در دریا میتواند معنایی داشته باشد. حادثه، رویداد یا موقعیتی است، هر علتی که باشد، که منجر به آلودگی جدی یا خطر فوری آلودگی جدی شود. اکوسیستم‌های دریایی به دلیل فعالیت‌های انسانی مانند تصادفات و برخورد کشتی‌ها، نشت نفت از تاسیسات حفاری و تولید، انفجار مخازن و همچنین تخلیه مواد زائد صنعتی به شدت در معرض تهدید قرار دارند [۱۷].

روش شناسی

شیوه نگارش این پژوهش توصیفی - تحلیلی انجام می‌شود. و با استفاده از کتب و مقالات مربوطه به موضوع وضعیت‌های اضطراری در خلیج فارس و نقش نهاد میمک پرداخته شده است، که در استفاده از مطالب ابتدا به صورت دقیق مورد بررسی قرار گرفته و سپس از مطالب قابل استفاده فیش برداری و در نهایت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته، و ارائه شده است.

یافته‌ها

۱-۳. ساختار نهاد میمک

مرکز کمک‌های متقابل در موارد اضطراری در دریا که مطابق قطعنامه‌ای توسط نمایندگان تام‌الاختیار دول عضو کویت در تاریخ ۲۴ آوریل ۱۹۷۸ تاسیس شد. در مارس ۱۹۸۳ شروع به کار خود را آغاز نمود [۱۷]. در برنامه پایتخت بحرین مستقر است و فعالیت خود را آغاز نمود این سازمان از ارکان سازمان محیط زیست دریایی محسوب میگردد. رکن فرعی کنوانسیون منطقه ای کویت محسوب میگردد و به عنوان پروتکلی لاینفک کنوانسیون مزبور جهت مبارزه با موارد اضطراری نظیر آلودگی‌های نفتی و سایر مواد مضره محسوب میگردد. اعضای نهاد مزبور عبارتند از کشورهای جمهوری اسلامی ایران، عراق، امارات، عربستان، امارات متحده عربی، قطر، ایالت کویت و عمان. ماهیت سازمان مزبور به گونه ای میباشد که که از حداکثر آزادی عمل نسبت به این سازمان برخوردار باشد تا از امتیازات لازم برای رویارویی سریع و همچنین موثر در برابر موارد اضطراری برخوردار باشد. این مرکز با نام اختصاری میمک شناخته میشود و یکی از ارکان سازمان راپمی

همچنین مطابق با پروتکل مزبور دول متعاهدی که گزارش دریافت می‌کنند باید در اسرع وقت مراتب را به مرکز کمک‌های متقابل (می‌مک)، کلیه دولت‌های متعاهد دیگر و دولت صاحب پرچم هر کشتی خارجی که درگیر مسئله اضطرار آلودگی شده است اعلام نمایند. سپس وظیفه مرکز این چنین می‌باشد که مرکز کمک‌های متقابل اطلاعات حاصله را که به موجب مواد ۶ و ۵ و بند ۲ ماده ۷ این پروتکل از طرف یک دولت متعاهد دریافت می‌کند، را به کلیه دولت‌های متعاهد دیگر ارسال نماید. همچنین دولت‌ها می‌توانند محدودیت‌هایی برای استفاده از اطلاعات ارسالی تعیین کنند. این محدودیت‌ها باید به مرکز هماهنگی یا دولت دریافت‌کننده اطلاع داده شود. این مرکز یا دولت موظف به حفظ محرمانگی اطلاعات و عدم افشای آن به شخص ثالث بدون اجازه صریح دولت فرستنده است [۱۰].

۳-۲-۲. همکاری

از جمله اصول حقوق بین‌الملل محیط‌زیست اصل همکاری و کمک در شرایط اضطراری است. مطابق این اصل، در حوادث، فجایع طبیعی یا دیگر موارد اضطراری که به نظر می‌رسد آثار جبران‌ناپذیری بر محیط‌زیست داشته باشد، این چنین می‌باشد که دولت‌ها باید بلافاصله پس از آگاهی از وضعیت اضطراری اقدام به همکاری و کمک متناسب با آن حادثه نمایند. اصل همکاری ابتدا به‌عنوان یک قاعده عمومی در حقوق بین‌الملل نمایان شد سپس به‌عنوان یک وظیفه بشردوستانه تکلیف گردید. این الزام در تمامی اسناد بین‌المللی مرتبط با همکاری‌های بین‌المللی به وضوح بیان شده است. به عنوان مثال، ماده ۲۱ کنوانسیون حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان (یونسکو ۱۹۷۲) به طور مشخص به نحوه رسیدگی به درخواست‌های کمک‌های بین‌المللی، به ویژه در موارد وقوع بلایای طبیعی و سوانح، پرداخته است. ماده ۸ کنوانسیون لندن در خصوص جلوگیری از آلودگی آب‌های دریای شمال ۱۹۷۳ به اطلاع‌رسانی در مواقع اضطراری اشاره دارد مواد ۱، ۲، ۳، ۱۰، ۱۱، پروتکل همکاری منطقه‌ای برای مبارزه با آلودگی ناشی از نفت و سایر مواد مضر در موارد اضطراری، کویت به همکاری و کمک در شرایط اضطراری و هر گونه اقدام مناسب برای مبارزه با آلودگی و یا از بین بردن وضع اضطراری اشاره دارند. هنگامی که کشور عضوی از مورد اضطراری اطلاع می‌یابد باید فوراً این اطلاعات را به کشورهای دیگر که در معرض آن هستند قرار دهد. این پروتکل متضمن مقرراتی در خصوص اقداماتی است که هر یک از دولتهای متعاهد در موارد اضطراری باید انجام دهند. بر این مبنا هر دولت متعاهدی که با یک مورد اضطراری مواجه می‌شود باید اقدامات ذیل را مبذول دارد:

الف) آن دولت هر نوع اقدام مناسبی را برای مقابله با آن آلودگی یا لاقل از بین بردن وضع اضطراری انجام دهد.

ب) سایر دولت‌های متعاهد را از طریق مرکز یا خود، از هر گونه اقدامی که برای مبارزه با آلودگی انجام داده یا می‌خواهد انجام دهد مطلع سازد.

ج) ماهیت یا دامنه مورد اضطراری را خود یا با کمک مرکز ارزشیابی نماید.

نامه سیاسی شباهت دارد تا یک سندی که جنبه لازم الاجرای بین‌المللی آن قالب باشد، این چنین می‌باشد اگر کشوری از همکاری یا اجرای پروتکل مزبور کوتاهی نماید به نظر میرسد آنچنان مسئولیتی متوجه دولت متعاهد نباشد. با این وجود اگر تمامی دول متعاهد براساس همکاری و منافع متقابل مفاد آن را مورد عمل قرار دهند میتوان این چنین گفت تاحد مطلوبی می‌توانند در مقابله با آلودگی های اضطراری مثمرتر باشد [۱۷].

۳-۲-۱. اطلاع‌رسانی

مطابق اصل تعهد به اطلاع‌رسانی دولت‌ها موظف هستند قبل از اینکه حادثه زیست‌محیطی به وقوع بپیوندد، سایر کشورها را از وجود خطرات محتمل زیست‌محیطی آگاه و به آنان اطلاع‌رسانی نمایند [۱۸]. همچنین در اعلامیه ریو به طور اختصاصی تعهد به اطلاع‌رسانی را بر عهده آنان قرار داده است. مطابق اصول ۱۸ اعلامیه ریو، دولت‌ها موظف شده اند، کشور های دیگر را بلافاصله از حوادث و فجایع طبیعی یا دیگر موارد اضطراری که بنظر می‌آید آثار سوئی بر محیط زیست کشور ها دارد مطلع نمایند. همچنین مطابق اصل ۱۹ اعلامیه فوق اطلاع‌رسانی می‌بایست سریع و به موقع صورت بپذیرد همچنین در انتهای اصل فوق به مشاوره در فضایی با اعتماد کامل اشاره دارد. باید خاطرنشان کرد که اصل اطلاع‌رسانی در ماده ۱۹۸ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهای نیز دولتها را به اطلاع‌رسانی پس از آگاهی از احتمال خطر قریب الوقوع و یا ورود خسارت به محیط زیست دریایی ملزم کرده است تا موضوع را به دول که احتمال دارد به آنان خسارت وارد شود اطلاع‌رسانی نمایند [۱۹]. ماده ۳ پروتکل کویت کامل ترین مقررات را نسبت به سایر کنوانسیون ها مانند کنوانسیون لندن ۱۹۹۰، تکمیل کنوانسیون لندن در ۱۵ مارس ۲۰۰۰ توسط پروتکل آماده سازی، واکنش، و همکاری در برابر آلودگی و مواد نفتی و ماده ۱۹۹ کنوانسیون حقوق دریایی سازمان ملل برابر اطلاع‌رسانی در موارد اضطراری را دارد. مطابق ماده ۳ کنوانسیون کویت اعطای اختیارت متعددی به مرکز همکاری های متقابل منطقه ای یا همان نهاد میمک اعطی نموده شده است. در موارد اضطراری نهاد میمک باید فوراً از موضوع مطلع گردد و این اطلاعات را در اسرع وقت برای کشورهای عضو ارسال کند. این پروتکل متضمن مقرراتی در خصوص نحوه اطلاع‌رسانی از وجود هر نوع مورد اضطراری آلودگی در منطقه دریایی می‌باشد. در حقیقت هنگامی که یک مسئله اضطراری ناشی از آلودگی در دریا پدید می‌آید براساس مواد این پروتکل یک شبکه اطلاع‌رسانی ما بین کشورهای عضو و مرکز کمک‌های متقابل موارد اضطراری تشکیل میشود تا به نحو احسن بتوان با آن مواردی که موجبات اضطرار شده اند مقابله نمود. براین اساس کلیه دولتهای متعاهد به ماموران خود دستور صادر میکنند تا از همه ی فرماندهان کشتی ها، خلبانان و مسئولان سکوها یا سایر تاسیسات مشابه در محیط زیست دریایی که تحت حاکمیت آن دولت انجام وظیفه می‌نمایند بخواهند که هر نوع مورد اضطراری در منطقه ی دریایی را به مرجع ملی خود و مرکز کمک‌های متقابل موارد اضطراری اطلاع‌رسانی کنند [۱۰].

دولت متعاهد اقدامات لازم و مؤثری را که در مقابله با آلودگی اضطراری انجام می‌دهد در صورت اقتضا با مشورت سایر دولت‌های متعاهد و نیز دولت‌هایی که تحت تأثیر آلودگی قرار می‌گیرند و مرکز این اقدام را انجام دهد [۱۰]. این چنین است که ضمیمه پروتکل، محتویات شامل موارد دقیقی از جمله تعیین هویت منبع آلودگی، موقعیت جغرافیایی، زمان و تاریخ وقوع، باد غالب و شرایط دریا، اطلاعات مربوط به کشتی را توصیف صریح یا ضمنی نمایند [۲۰].

از آنجایی که کنترل آلودگی در موارد اضطراری آلودگی معمولاً مستلزم کمک از سایر دولت‌های عضو و مرکز کمک‌های متقابل است، بنابراین هر دولتی که برای مقابله با یک مورد اضطراری نیازمند کمک باشد می‌تواند از مرکز یا مستقیماً از هر یک از دولت‌های متعاهد تقاضای کمک کند. البته مرکز سریعاً مراتب را به اطلاع سایر دول متعاهد می‌رساند و هر یک از دولت‌ها در حدی که امکانات و توانایی‌های آنها را دارند مساعدت کمک و مساعدت لازم را مبذول خواهند کرد. این کمک‌ها و مساعدت‌ها شامل موارد زیر است:

الف) پرسنل، مواد و تجهیزات از جمله تسهیلات یا روش‌ها برای دفع مواد آلوده‌کننده که جمع‌آوری شده است.

ب) ظرفیت کنترل و مراقبت.

ج) تسهیل انتقال پرسنل و مواد و تجهیزات به داخل یا خارج سرزمین هر دولت متعاهد یا عبور از آن [۱۰].

۲-۳-۳. کمک به دولت‌ها در تصویب قوانین در حوزه محیط زیست

مطابق با بند سوم از ماده سوم پروتکل همکاری منطقه‌ای جهت مبارزه با موارد اضطراری و آلودگی ناشی از نفت و همچنین سایر مواد مضره (میمک) این گونه اذعان می‌دارد. سازمان برحسب تقاضای دولت‌های عضو در تهیه و تنظیم قوانین و مقررات مرتبط با مسائلی که در پروتکل درج گردیده است همچنین تهیه طرح‌های مقابله با موارد اضطراری در دریا، کمک و مساعدت نمایند. بر اساس قانون فوق که مصوب ۱۳۵۳ در ایران است همچنین در سال ۱۳۷۱ مورد بازنگری قرار گرفته، هر گونه آلوده‌کردن آب‌های تحت حاکمیت و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران به صورت عمدی و یا غیر عمدی ممنوع است و مرتکب یا مرتکبین مجازات می‌شوند. منظور از آلودگی و آلوده‌کردن به معنی تخلیه یا نشت نفت در آب‌های تحت صلاحیت و حاکمیت جمهوری اسلامی ایران توسط سکوها اعم از ثابت یا شناور، عملیات ساخت، تعمیر، اوراق و قطعه‌کردن کشتی یا نفت‌کش‌ها در مراکز. همچنین جزایر مصنوعی لوله‌های زیر آب و سایر تأسیسات نیز از جمله اقداماتی می‌باشد که از موجبات آلودگی دریایی می‌گردد؛ بنابراین مطابق پروتکل مزبور سازمان بنادر و کشتیرانی با همکاری مراجع ذی‌ربط مجموعه اقدامات لازم را جهت پیشگیری و جلوگیری از سرایت آلودگی در مورد سوانح و اتفاقاتی که موجب آلودگی آب‌های تحت حاکمیت و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران بشود یا به نحوی خطر وقوع آلودگی را فراهم آورد که سلامت این آب‌ها را مورد تهدید قرار دهد، به عمل خواهد آورد [۲۱]. طرح ملی همکاری و مقابله در مقابل آلودگی نفتی در دریا مشتمل بر یک مقدمه، چهار فصل و شانزده ماده است هدف طرح مزبور فراهم نمودن آمادگی ملی و کلیه نهادها، سازمان‌های غیردولتی و دولتی در جهت مقابله با آلودگی

الف) مرجع مربوطه خود

ب) قوانین و مقررات و سایر اسناد حقوقی خود راجع به مسائل مندرج در پروتکل حاضر من جمله قوانین و مقررات و سایر اسناد حقوقی مربوطه به سازمان و همچنین نحوه عمل مرجع مذکور در بند الف فوق

ج) طرح‌های ملی خود راجع به مقابله با موارد اضطراری دریا [۱۰].

۳-۳. اهداف نهاد میمک

مطابق ماده ۳ پروتکل اهداف نهاد میمک به شرح ذیل می‌باشد

الف - تقویت امکانات دولت‌های طرف معاهده و ایجاد همکاری در بین آنها در جهت مبارزه با آلودگی نفتی و دیگر موارد مضر در مواقع آلودگی‌های اضطراری؛

ب) - مساعدت به هر طرف متعاهد به جهت گسترش امکانات داخلی در امر مقابله با آلودگی نفتی و دیگر مواد مضر در مواقع آلودگی‌های اضطراری؛ تسهیل تبادل اطلاعات و همکاری در فناوری و آموزش؛

ج) - اقدام به عملیات در جهت گسترش امکانات داخلی در امر مقابله با آلودگی ناشی از نفت و دیگر مواد مضر؛

د) - اقدام به عملیات در جهت مقابله با آلودگی ناشی از نفت و سایر مواد مضر در سطح منطقه [۲۲].

این فرایند باید به گونه‌ای پس از ارزیابی نتایج در جهت تحقق اهداف قبل با تأکید بر منابع مالی با تصویب شورا باشد.

اما می‌توان این چنین گفت هدف اصلی از تأسیس مرکز تقویت بنیه دولت‌ها و همچنین سهولت هماهنگی فی‌مابین اعضا به جهت مبارزه با آلودگی در موارد اضطراری است. بدین منظور در صورت خواسته دولت‌ها، این وظیفه مرکز می‌باشد که اقدام به تهیه طرح‌های مقابله با موارد اضطراری، همچنین برقراری روش‌هایی که مطابق با توان دولت‌ها بتواند به مقابله با آلودگی‌ها ایستادگی کرد مضاف بر این به تقویت و توسعه کارآموزی کمک کرد. در مجموع عملکرد مثبت مرکز شامل شرکت ۲۰۰ کارآموز در برنامه‌های آموزشی و همچنین سمینارهای که در راستای مبارزه و مهار آلودگی تشکیل شده است. از آنجایی که در پروتکل این نکته آمده است که یکی از هدف‌های بعدی مرکز، جهت مبارزه با آلودگی خواهد بود؛ بنابراین این احتمال وجود دارد که در آینده مرکز در مسائل مرتبط با موارد اضطراری راساً نفوذ کند؛ بنابراین پیش‌بینی‌ها حاکی از این نکته می‌باشد که شورا می‌تواند پس از ارزیابی مجموعه عملکرد مرکز با نگاهی به منابع مالی چنین اختیاری را به مرکز بدهد [۱۷].

۳-۴. تمهیدات جبران خسارت نهاد میمک

باتوجه به اینکه خلیج فارس و دریای عمان از گذشته تا اکنون محلی برای تردد کشتی‌های و حمل‌ونقل بوده‌اند و در نتیجه این حجم بالای تردد ما شاهد ورود ضایعات حاصل از کشتی‌ها، تخلیه آب توازن نشستن اتاق‌ها و تعمیرات کابین‌های کشتی‌ها بوده‌ایم. نهایتاً به ورود این آلودگی‌ها تهدیدات جدی برای این منطقه آبی را به دنبال داشته است و متعاقب آن حجم بالای آلودگی در محیط‌زیست دریا از عوامل نابودی این حوزه آبی محسوب می‌گردد. همان‌طور که گفته شده این منطقه شاهد وقوع جنگ‌هایی عظیم بوده که در نتیجه دستاورد دو جنگ عظیم خلیج فارس چیزی جز کشتی‌های شکسته، انهدام سکوه‌های نفتی و ورود آلودگی‌های نفتی به خلیج فارس نبوده است [۲۳]. بنابراین فقدان یک برنامه‌ریزی درست جهت پاک‌سازی منطقه در خصوص آلودگی‌ها یکی از چالش‌های منطقه خلیج فارس است. از دیگر مشکلاتی که مرکز با آن روبرو است فقدان یک روش متحدالشکل و منسجم جهت دریافت غرامت زیست‌محیطی ناشی از عواملی نظیر جنگ‌ها و حوادث اضطراری می‌باشد. سازمان راپمی صلاحیت رسیدگی به تخلفات ناشی از آلودگی‌های محیطی را ندارد و کشورهایی که به هر علتی درگیر سانحه و موارد اضطراری می‌گردند باید جهت دریافت خسارت وارده موضوع را در دادگاه ذی‌صلاح ارجاع نمایند. هرچند ساختار سازمان راپمی دارای کمیسیون قضایی می‌باشد که مطابق ماده ۲۵ آن در صورت بروز اختلافات راجع به تفسیر یا اجرای کمیسیون می‌توان مشکلات را به کمیسیون قضایی ارجاع داد. در غیر این صورت اگر جهت رسیدگی به حوادثی که در دریا سرزمینی و آب‌های تحت صلاحیت یا بین‌المللی رخ می‌دهد کشورهای منطقه باید از قوانین داخلی یا مکانیزم حقوقی منطقه (کنوانسیون کویت و پروتکل‌های آن) پیروی کرد. از میان ۸ کشور عضو سازمان راپمی تنها ۶ کشور (ایران، امارات متحده عربی، عربستان، کویت، بحرین و عمان) دارای قوانین و مقررات داخلی و ملی حفاظت از محیط‌زیست دریایی را دارا هستند که هرچند با دارا بودن قوانین داخلی با تغییراتی جدیدی که در زمینه مقررات بین‌المللی محیط زیستی اعمال گشته ندارند. از نظر دامنه شمول استناد سازمان راپمی و پروتکل‌های مربوطه بدان می‌توان به کنوانسیون بین‌المللی مسئولیت مدنی جبران خسارت ناشی از آلودگی نفتی، تأسیس صندوق بین‌المللی جبران خسارت ناشی از آلودگی نفتی استناد کرد. به‌طور کلی می‌توانی چنین گفت سازوکارهای جبران خسارت راپمی ناظر بر ۲ مورد می‌باشد که شامل مسئولیت مدنی که مطابق مورد نخست سازمان راپمی کلیه کشورهای خود را ملزم می‌نماید تا قوانین ملی خود را برای تعیین مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی‌های نفتی بروز نمایند همچنین مورد دوم صندوق منطقه‌ای جبران خسارت می‌باشد که هدف آن ارائه غرامت به قربانیان آلودگی‌های نفتی منطقه است. سهمیه صندوق مزبور از طریق دریافتی‌های سالانه کشورهای عضو می‌باشد هرچند که صندوق فوق منابع مالی محدودی دارد؛ بنابراین قادر به پرداخت کامل به تمامی قربانیان آلودگی

نفتی نمی‌باشد. همچنین تنها سه کشور بحرین، عمان و قطر به عضویت صندوق فوق درآمده‌اند [۲۴].

همچنین در سطح منطقه کارشناسان نهاد میمک با همکاری سازمان حفاظت محیط‌زیست^۲ مجموعه اقداماتی در جهت تهیه راهنمای مبتنی بر خسارت برای کشورهای متعاقد انجام می‌دهد مطابق ادعای خسارت هزینه‌های محیط زیستی شامل هزینه‌های پاک‌سازی، جبران خسارت و مجموعه اقدامات پیشگیرانه می‌تواند موجب گردد که آلودگی از حد مورد تأیید فراتر نرود؛ بنابراین از آنجایی که تهیه این ابزار نیازمند افراد باتجربه و کارآمد می‌باشد یک کارگاه آموزشی جهت بهبود سطح توانایی افراد که در این حوزه فعالیت می‌کنند با همکاری سازمان حفاظت محیط‌زیست همچنین مؤسسه اقیانوس‌شناسی و لایه جو آمریکا طراحی شده است [۲۳].

به‌طور کلی باتوجه به مجموعه سازمان راپمی و نهاد میمک می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که اگر خسارتی در اثر آلودگی نفتی ایجاد شود متضررین می‌توانند در دادگاهی کشورهای حاشیه خلیج فارس اقامه دعوی نمایند و دادگاه‌های داخلی آن کشور رسیدگی قضایی را انجام می‌دهد. البته بنا به وجود عوامل خارجی ابتدا باید صلاحیت خود را به باتوجه به قوانین مقر احراز نماید. سپس قانون مناسب را مشخص و با تأکید به موجب آنها حکم صادر کنند [۲۵].

نتیجه‌گیری

مطالعه اسناد بین‌المللی دریایی نشان می‌دهد که جامعه جهانی به اهمیت حفاظت از محیط‌زیست دریایی در برابر حوادث و شرایط اضطراری پی برده و تلاش‌های قابل توجهی برای تدوین قوانین و مقررات بین‌المللی در این زمینه انجام داده است. خلیج فارس، با وجود دارا بودن منابع غنی نفت و گاز و اکوسیستمی منحصربه‌فرد، به شدت تحت تأثیر آلودگی‌های مختلف قرار گرفته است. از جمله حجم زیاد آلودگی‌های نفتی در مواقع اضطراری سبب شده است این منطقه بیشتر از سایر از مناطق دریایی جهان در معرض آلودگی‌های زیست‌محیطی قرار بگیرد؛ بنابراین کشورهای منطقه با ایجاد کنوانسیون‌های منطقه‌ای جهت مبارزه با آلودگی‌های زیست‌محیطی گامی مؤثر برداشته‌اند. کنوانسیون‌های مختلفی از جمله کنوانسیون منطقه‌ای کویت، بر اهمیت آمادگی برای مقابله با وضعیت‌های اضطراری دریایی، مانند آلودگی‌های نفتی و تصادفات دریایی، تأکید کرده‌اند. نهادهایی مانند میمک با اطلاع رسانی، همکاری، و کمک به دولت‌ها در وضع قوانین و مقررات زیست‌محیطی گامی مؤثر برای مقابله با این چالش‌ها ایجاد برداشته است. با این حال، علی‌رغم پیشرفت‌های حاصل شده، همچنان چالش‌هایی مانند اجرای ناکافی قوانین، کمبود منابع مالی و فقدان همکاری کافی بین کشورها در مقابله با آلودگی‌های دریایی وجود دارد. برای مقابله مؤثر با این چالش‌ها،

^۲ EPA

به صورت شصت درصد بر عهده نویسنده نخست و مسئول مکاتبات می باشد .
چهل درصد بر عهده نویسنده دوم می باشد.

تشکر و قدردانی

این پژوهش حاصل بخش‌هایی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده تحت عنوان « رژیم حقوقی همکاری منطقه‌ای مقابله با وضعیت‌های اضطراری آلودگی در خلیج فارس با تأکید بر ساختار و عملکرد نهاد میمک » می باشد که در تاریخ یکم مهر ماه ۱۴۰۳ در دانشگاه قم دفاع شده است از جناب آقای دکتر علی مشهدی، استاد گرامی و راهنمای دلسوز پایان‌نامه، که با راهنمایی‌ها و نظرات ارزشمند خود، نگارنده را در انجام این پژوهش یاری نمودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

منابع

[1] Williams S, Mestral L. introduction to international law: chiefly as interpreted and applied in Canada . PublisherButterworths;1979.

<https://www.cambridge.org/core/journals/canadian->

[2] Hassan M. Chapter 14 Oil pollution in the ROPME sea area—prevention, abatement, combati.2005;3(): 201-216

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1571919705800382?via%3Dihub>

[3] Momtaz J, Alizadeh M, Zarnashan Sh. [Protection of the Environment in Enclosed and Semi-Enclosed Seas During Armed Conflicts: A Case Study of the PersianGulf].2017;32(8):63-76.(Persian).

<http://joc.inio.ac.ir/search>.

[4] BP Statistical Review of World Energy June 2013. Availablefrom:<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&> [Accessed15thNovember 2024].

<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&>

[5] Sadiq M, McCain J The Gulf War Aftermath An Environmental Tragedy London: KluwerAcademic. Publisher Springer;1993.

<https://www.amazon.com/Gulf-War-Aftermath-Environmental-Environment/dp/0792322789>.

برای مقابله قابل توجه با این چالش‌ها، ضرورت دارد که کشورهای منطقه و جامعه جهانی اقدامات زیر را در اولویت قرار دهند:

۱. تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی :همکاری‌های بین‌المللی و منطقه‌ای باید با ارتقای هم‌افزایی و مشارکت در پروژه‌های مشترک تقویت شود. ایجاد چارچوب‌های نظارتی مشترک و همکاری‌های متقابل، می‌تواند به کاهش سطح آلودگی‌های زیست‌محیطی کمک کند.

۲. سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین :پیشرفت‌های فناورانه در زمینه جلوگیری و کنترل آلودگی‌های نفتی و دریایی، نیازمند توجه و سرمایه‌گذاری بیشتر است. فناوری‌هایی مانند سیستم‌های پیشرفته جمع‌آوری نفت و شبیه‌سازی‌های رایانه‌ای برای پیش‌بینی جریان‌های آلودگی می‌تواند نقش بسزایی در کاهش آسیب‌ها داشته باشد.

۳. تقویت زیرساخت‌های نظارتی و اجرایی :ایجاد و تقویت سیستم‌های نظارتی قوی و کارآمد برای اجرای دقیق قوانین زیست‌محیطی ضروری است. کشورها باید با توسعه زیرساخت‌های مناسب، به‌ویژه در حوزه‌های بازرسی و پایش، نسبت به اجرای مؤثر قوانین بین‌المللی و منطقه‌ای اقدام کنند.

۴. آموزش و افزایش آگاهی عمومی :آگاهی‌بخشی عمومی در مورد اهمیت حفاظت از محیط‌زیست دریایی و تأثیرات مخرب آلودگی‌های نفتی می‌تواند به تقویت مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی منجر شود. این آموزش‌ها باید هم در سطح عمومی و هم در سطح تخصصی برای کارکنان و مدیران شرکت‌های فعال در صنعت نفت و گاز ارائه شود.

در نهایت، مقابله با آلودگی‌های دریایی نیازمند یک رویکرد چندوجهی و پایدار است که در آن همکاری‌های بین‌المللی، استفاده از فناوری‌های پیشرفته، تقویت زیرساخت‌های نظارتی و افزایش آگاهی عمومی دست‌به‌دست هم داده تا بتوان به حفاظت مؤثر و پایدار از محیط‌زیست دریایی دست‌یافت.

مشارکت نویسندگان

انجام کارهای میدانی و نگارش کلی مقاله بر عهده نویسنده نخست و پیشنهاد عنوان مقاله، بازخوانی، اصلاح و راهنمایی کلی مقاله، همچنین کلیه مکاتبات بر عهده نویسنده دوم مقاله بود. تجزیه و تحلیل یافته‌ها نیز به صورت همکاری دو سویه انجام گرفت. به‌طور کلی میزان مشارکت

- [14] Alizadeh H. [Compensation for Environmental Damage Caused by Oil Pollution in Iran and the US] *Journal of New interdisciplinary law research*. 2022;4(2): 80-100. (Persian).
<https://www.sid.ir/paper/1032174/fa>
- [15] Jahanpanah M, Hamoudi N, Karimpour E. The Role and Position of Strategic Naval Forces in the Effective Implementation of International Conventions. 16th Marine Industries Confer: 2014 December 1-7: Bandar Abbas, Iran. (Persian)
<https://www.sid.ir/paper/839890/fa#downloadbottom>
- [16] Mashhadi A. Environmental Law Terminology, Tehran, Khorsandi Publications, First Edition; 2010. (Persian).
<https://www.gisoom.com/book/1662636/>
- [17] Aqae Pour S. Study of the Role of the Regional Organization for the Protection of the Marine Environment and the Regional Marine Pollution Emergency Response Center. 14th International Conference on Law and Judicial Science: 2023 June 8-20: Tehran, Iran. (Persian).
<https://civilica.com/doc/1715845/>
- [18] Habibi m. [Translation of Environmental Law] Kiss A, Sand P, Lang W. (2005). Tehran: Jungle Publications; 2005 (Persian)
<https://www.gisoom.com/book/1983741>
- [19] Arya Parsa Ai. *Environmental Law and Sustainable Development*, Tehran: Khors; 2014. (Persian).
<http://www.lib.ir/book/76587396/%D8%AD%D9%82%/>
- [20] Shafiei M, Pourkhaghan Z, Asgari A. *Guide to International Environmental Law*, Tehran: Jungle Publication; 2018. (Persian).
<https://www.majdpub.ir/Home/BDetails/11024>
- [21] Pournouri M. *International Law of the Seas*, Tehran: Mahd-e-Hoqooq Publishin; 1944. (Persian).
<https://www.gisoom.com/book/11078763/%DA%A9%D8%>
- [22] Momtaz J. [Protection and Development of the Marine Environment of the Persian Gulf and the Sea of Oman]. *Journal of Legal* . 2007; 11(9): 5-11. (Persian).
https://www.cilamag.ir/article_18357.html
- [23] Dabiri F, Shojaei S, Farshchi P. [Review of the Principles and Concepts of International Environmental Law with a Focus on Sustainable Development]. *Journal of*
- [6] Van Laviern H, Burt J, Feary D, Cavalcante G. Managing the growing impacts of development on fragile coastal and marine ecosystems: Lessons from the Gulf; 2012 Available from: <https://www.researchgate.net/profile/Georgenes-Cavalcante> [Accessed 15th November 2024].
<https://www.researchgate.net/publication/>
- [7] Nathan A. The law of the seas: a barrier to implementation of Sustainable Development Goal 14. **2018;2(8):36-53**
<http://digitalcommons.wcl.american.edu/sdlp/vol16/iss2/8>
- [8] Zamani Gh, Mohammadi M, Hosseini Azad A. [Evolution of the International Legal Regime for the Protection of the Marine Environment Against Land-Based Sources of Pollution: From Montego Bay to Cartagena]. 2015;21(6):37-48. (Persian).
<http://joc.inio.ac.ir/search>.
- [9] Issa N, Vempatti S. Oil spills in the Arabian Gulf: A case study and environmental review. 2018 ;2(8):144-153
https://www.researchgate.net/publication/325427939_Oil_Spill_in_the_Arabian_Gulf_A_Case_Study_and_Environmental_Review
- [10] Marine Emergency Mutual Aid Center. Available from: <https://memacrsa.org/en/home> [Accessed 15th November 2024]. <https://memac-rsa.org/en/home>
- [11] Ebrahim Fath Abad H. [International Treaties on Preventing Marine Pollution from Offshore Exploration and Production Activities of Oil and Gas], *Journal of Monthly Journal of Exploration and Production*. 2011;82():23-29. (Persian).
<https://elmnet.ir/doc/122915-32742>
- [12] Pajooman H. International Law and Combating the Transfer and Export of Environmental Pollution. , Tehran Shahredanesh; 2017. (Persian).
<https://www.gisoom.com/book/11312749>
- [13] Badini H, Jafari Chaleshtari M. [Critical Analysis of International Instruments on the Liability and Compensation Regime for Oil Pollution Damage from Ship Operations] *Journal of International*. 2018;58():89-11. (Persian).
https://www.cilamag.ir/?_action=article&kw=112788&kw=Keywords%3A+Liability+for+Oil+Pollution&lang=en

Environmental Science and Technology.1969; 3(11): 213-225. (Persian) .

<https://sanad.iau.ir/Journal/jest/Article/839837/FullText>

[24] Perekareh M. *Requirements of the Kuwait Regional Convention and the Caspian Sea Convention on the Protection of the Marine Environment*. Tehran: Raz Nehan Publication; 2017. (Persian).

<https://www.gisoom.com/book/11263638/%DA%A9%D8%>

[25] Almasi N. *Private International Law*. Tehran: Mizan Publication; 1999. (Persian).

<https://www.mizan-law.ir/Book/Details/298>

در فایل بدون نام، این بخش حذف شود

AUTHOR(S) BIOSKETCHES

A, Mashhadi., Associate Professor, International Law, Faculty Member, Qom, Iran

✉ A.mashhadi@qom.ac.ir

0000-0001-8439-1384

F, Arjmand., PhD Candidate, International Law, Qom, Iran.

✉ fatemearjmand.1377@gmail.com

0009-0007-2652-7707

این قسمت توسط نشریه تکمیل می‌گردد:

HOW TO CITE THIS ARTICLE

 <http://doi.org/10.52547/joc.15.59.2>

 <http://joc.inio.ac.ir/article-1-1832-fa.html>

 <https://orcid.org/0009-0007-2652-7707>

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.